

*У спеціалізовану вчену раду Д 41.086.4
Національного університету «Одеська
юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23*

ВІДГУК

**офіційного опонента Костицького Василя Васильовича
про дисертацію Попової Анни Олександрівни на тему
«Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в
Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 - земельне право; аграрне
право; екологічне право; природоресурсне право**

Актуальність дисертації Попової Анни Олександрівни на тему «Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні» зумовлена сучасними викликами, що постають у процесі діяльності, пов'язаної із використанням земельних ресурсів. На часі створення ефективного економіко-правового механізму охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Як зазначено в Основних засадах (Стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, існує високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру на території України, в межах якої функціонують більше 23 тисяч потенційно небезпечних підприємств. Щороку реєструється до 300 надзвичайних ситуацій, внаслідок яких гинуть люди. Окрім того, такі надзвичайні ситуації завдають значної шкоди навколишньому природному середовищу, погіршуючи екологічну ситуацію. Все це вимагає виходу на нові рубежі змісту теоретичних положень і практики їх втілення у законодавчих актах.

Земельні ресурси являють собою невід'ємну частину навколишнього природного середовища, є умовою життя і діяльності людини. У зв'язку із

цимохорона земель від забруднення небезпечними речовинами виступає одним із найважливіших завдань земельного та екологічного права.

Аргументація актуальності обраної теми дослідження є цілком виваженою. Дисертанткою слушно вказується на відсутність науково обґрунтованого визначення поняття правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, що призвело до того, що земельне законодавство залишає це питання поза увагою. Досі були практично відсутні ґрунтовні теоретичні розробки відповідної проблематики в рамках науки земельного права, що зумовлює актуальність теми та доцільність проведення дослідження з обраної теми.

Виходячи із вищезазначеного, мета дослідження була направлена на вдосконалення наукових засад правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні, а також формулювання практичних рекомендацій для формування механізмів її забезпечення засобами екологічного та земельного права. Досягненню мети передувало розв'язання визначених дисертанткою завдань, і, як показав зміст роботи, ці завдання нею успішно вирішені. Дослідниці вдалося розробити теоретико-методологічні засади правового забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні, сформулювати наукові висновки й пропозиції, що сприятимуть удосконаленню правового регулювання у цій галузі та підвищенню ефективності застосування норм земельного, аграрного та екологічного права.

Ступінь обґрунтованості отриманих автором результатів є достатньо високою. Використання широкого кола науково-теоретичних, методологічних і емпіричних джерел як національного, так і зарубіжного, міжнародного характеру, на які посилається авторка опонованої роботи, свідчить про високий рівень її фахової обізнаності і підготовки. Перелік використаних джерел налічує 365 найменувань. Дисертантка виявила належний рівень знання та вміння аналітичного опрацювання вітчизняної та іноземної наукової літератури не тільки земельно-правового характеру, а й неюридичного змісту.

Структура дисертаційного дослідження обумовлена поставленими завданнями і відповідає внутрішньому логічному зв'язку його етапів. Робота структурно складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновки, списку використаних джерел і додатків.

Авторкою застосовано різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, а також була здійснена критична оцінка положень діючого законодавства. В процесі дослідження було використано широкий спектр як загальних, так і спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дало можливість всебічно проаналізувати об'єкт дослідження, а саме: діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, формально-логічний метод, системний метод і спеціально-правові, зокрема, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод тлумачення правових норм. Вони склали методологічну основу сформульованих положень і висновків дисертаційного дослідження, що мають теоретичне і практичне значення. Всі ці методи застосовані у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети та завдань. У дисертації матеріал було викладено юридично грамотно, послідовно та логічно.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі. Зміст та основні положення роботи ґрунтуються на засадничих положеннях земельно-правової доктрини, власних об'єктивних теоретичних аргументах і судженнях та є достатньо обґрунтованими. Дисертація відповідає необхідним вимогам щодо наукової новизни. Робота є одним із перших у вітчизняній та зарубіжній науці земельного права комплексним дослідженням правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, що ґрунтується на комплексному аналізі теоретичних джерел, у тому числі, зарубіжних напрацювань вчених різних галузей наук, системному тлумаченні правових джерел (як національних, так і міжнародних правових актів, джерел права іноземних держав), практики реалізації відповідної діяльності, на підставі чого

обґрунтовані нові наукові положення, рекомендації і пропозиції відносно подальшого вдосконалення правового регулювання правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

Необхідно підкреслити теоретико-методологічний характер перших трьох підрозділів роботи, в яких закладені ґрунтовні підвалини до розуміння поняття земель, що забруднені небезпечними речовинами, як об'єкта правової охорони. Дисертантка, на підставі узагальнення та критичного аналізу представлених в еколого-правовій і земельно-правовій літературі ознак земель, виділяє особливі юридичні і природничі ознаки земель, що забруднені небезпечними речовинами, підпорядковуючи їх еколого-правовому режиму. До природничих ознак забрудн

З огляду на тематику роботи слушною видається низка висновків і пропозицій дисертантки.

Важливим здобутком авторки є розробка у підрозділах 1.2 та 1.3 термінологічного апарату, який здатен збагатити науку як екологічного, так і земельного права України.

З аналізу роботи видно, що дисертантка приділила значну увагу понятійно-категоріальному апарату. При цьому А.О. Попова не просто формулює власне визначення того чи іншого поняття, а робить це на основі глибокого аналізу та критики уже наявних визначень, що підвищує наукову цінність зроблених нею висновків. Зокрема, слід виділити ґрунтовні визначення категорій «землі, що забруднені небезпечними речовинами», «правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами», «правова форма охорони земель від забруднення небезпечними речовинами».

Оригінальністю відзначається авторський підхід до визначення і розуміння періодизації процесу історичного розвитку законодавства щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами на території України, яка включає такі періоди: 1) XI-XV ст. – період зародже

Не менш важливим є й виділення дисертантом принципів правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Заслуговує на підтримку висновок про те, що принцип міжнародного співробітництва у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами логічно пов'язаний із принципом забезпечення глобальної екологічної безпеки у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Даний принцип опосередковано відображений у положеннях міжнародних конвенцій та угод, які закріплюють, що держави мають право використовувати свої природні багатства, проводити власну політику з питань охорони навколишнього середовища, але вони повинні нести відповідальність перед іншими державами за діяльність на своїй території, що завдає шкоди навколишньому середовищу в інших країнах (стр. 60-61).

Новаторський підхід до характеристики теоретичних аспектів теми дисертаційного дослідження дозволив дисертантці сформувану науково обґрунтовану, послідовну і логічну систему принципів правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. До них віднесено наступні принципи: 1) науково

Відповідає вимогам новизни позиція дисертантки відносно розроблення системи заходів планування та контролю у галузі використання і охорони земель щодо джерел забруднення, що включають: 1) визначе

Особливо ґрунтовно дисертантка підійшла до аналізу таких організаційно-правових засобів забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами як стандартизація і нормування, економічне стимулювання, моніторинг земель, контроль у сфері охорони земель, ведення Державного земельного кадастру, встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель. Таке розуміння значення та ролі відповідних правових засобів у механізмі правового регулювання вказує на їх важливість та необхідність адекватного законодавчого закріплення. Це, в свою чергу, дало змогу запропонувати конкретні зміни і доповнення до діючих нормативно-правових законодавчих актів, які спрямовані на підвищення їх регулятивної цінності та ефективності застосування (стр. 95-100).

Суттєвий науковий і практичний інтерес представляє аналіз особливостей застосування заходів щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у природоохоронному і земельному законодавстві зарубіжних країн, а також держав пострадянського простору.

Все вищенаведене дозволяє дійти висновку про оригінальність, самостійність, достатню наукову новизну дисертаційної роботи, що була подана на рецензування.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином були відображені в наукових статтях, інших наукових публікаціях, апробовані на значній кількості міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації, а також є ідентичним основним її положенням. Автореферат повністю відображає структуру даної роботи та основні результати проведеного дослідження.

Оцінка змісту, стилю та мови дисертаційного дослідження. Стиль написання дисертантки має виражений індивідуальний характер, авторська позиція викладається в чіткій і послідовній формі. Аналіз теоретичних питань підкріплюється прикладами з практики. Слід відзначити високі аналітичні здібності дослідниці, які були виявлені при аналізі прогалин у галузі правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами та позначені дієвості тих чи інших механізмів її забезпечення. Кожен розділ даної роботи завершується висновками, які повною мірою відображають зміст та результати дослідження.

В цілому, робота оформлена належним чином, матеріал викладено грамотно, з конкретними посиланнями на наукові, нормативні та інформаційні джерела. Все це свідчить про високий професійний рівень дисертантки та її вміння вирішувати складні наукові завдання.

Дискусійні положення та зауваження. Водночас, позитивно оцінюючи опоновану дисертацію, підтримуючи основні отримані результати, слід вказати

на окремі зауваження щодо певних положень роботи, які потребують уточнення:

По-перше, серед положень, які виносяться на захист, запропонована періодизація процесу історичного розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами на території сучасної України. При цьому п'ятий період охоплює час з початку 90-х років минулого століття до сьогодні (стр. 31). Однак цей часовий проміжок є досить неоднорідним, і тому логічним було б виділення в цьому періоді відповідних етапів.

По-друге, у розділі 2 міститься низка пропозицій щодо особливостей застосування інструментів державного екологічного управління (моніторингу, нормування, стандартизації). У зв'язку із цим, робота мала б більшу практичну вагу, якщо дисертант оформила ці пропозиції як відповідні зміни і доповнення до діючого земельного та екологічного законодавства (стр. 83-100).

По-третє, підрозділ 3.1 розділу 3 дисертаційного дослідження цілком слушно присвячено аналізу зарубіжного досвіду відносно правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами (стр. 140-158). Зокрема, були визначені особливості інституту правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у Великобританії, США, Німеччині, Італії. Таким чином, потребує додаткової аргументації питання, який саме зарубіжний досвід правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами повинен бути запозичений і впроваджений в Україні?

По-четверте, яким чином, на думку авторки, має відбуватися адаптація національного законодавства у сфері правової охорони земель від забруднення з міжнародними стандартами?

По-п'яте, у загальних висновках дослідницею обґрунтовується висновок про необхідність врегулювання правових норм «щодо подолання наслідків радіаційних катастроф та ведення господарської діяльності на радіоактивно забруднених територіях» Законом України «Про господарську діяльність на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської

катастрофи». Чи змінить запропонований закон ситуацію у досліджуваних відносинах? (стр. 189)

Разом з тим, зазначені зауваження у своїй більшості є дискусійними або носять рекомендаційний характер, спрямовані на стимулювання подальших авторських наукових пошуків, не применшують належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи в цілому.

Значимість дослідження для науки та практики та шляхи його використання. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження: у науково-дослідній роботі – для проведення подальших наукових пошуків у сфері розвитку правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; у навчальному процесі – при викладанні і розробці навчальних методичних матеріалів теоретичних курсів «Земельне право України», «Аграрне право України» та спецкурсів земельного правового спрямування «Набуття та реалізація прав на землю в Україні», «Управління земельним фондом України», «Забезпечення прав на землю», «Особливості розгляду та вирішення земельних спорів в Україні», «Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища» тощо; у правотворчій діяльності – при подальшій розробці і вдосконаленні законодавства стосовно правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Важливим є наявність у додатках до дисертаційної роботи офіційних підтверджень щодо впровадження окремих результатів дослідження: акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальну та науково-дослідну роботу Національного університету «Одеська юридична академія» від 10 жовтня 2017 року.

Дисертаційне дослідження Попової Анни Олександрівни на тему: «Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні» виконане на належному науково-дослідницькому рівні, містить науково обґрунтовані теоретичні результати, які є науковими і особистими здобутками

дисертантки, що мають практичну цінність, а також позитивне значення для подальшого розвитку науки екологічного і земельного права. Наукові положення, висновки, рекомендації дисертантки належним чином аргументовані, достовірні та обґрунтовані.

Загальний висновок. Дисертація Попової Анни Олександрівни на тему “Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні” є комплексною, цілісною, завершеною науковою кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні висновки. Зазначене відповідає вимогам пунктів 9, 11 і 12 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» № 567 від 24 липня 2013 року (із наступними змінами). Це дає підстави стверджувати, що автор дисертації – Попова Анна Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

**Офіційний опонент, доктор юридичних наук,
академік НАПрН України, Заслужений юрист України,
професор кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

km
проф. Василь Костицький

bl
2.05.18